

ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

УДК 349.422

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ОПТОВИХ РИНКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

М. Ващишин

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна*

У статті досліджено розвиток правового регулювання організації та діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні. На підставі аналізу спеціальних законодавчих норм і положень аграрно-правової доктрини сформульовано визначення оптового ринку сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: оптовий ринок сільськогосподарської продукції, сільськогосподарський товаровиробник, аграрний ринок.

Важливими напрямками аграрної політики кожної держави, поряд із нарощуванням обсягів сільськогосподарського виробництва, є вдосконалення механізмів переробки сільськогосподарської продукції та налагоджене функціонування аграрної ринкової інфраструктури. Належне правове забезпечення усіх форм сільськогосподарської діяльності: виробництва, переробки та реалізації якісної сільськогосподарської продукції є юридичною формою гарантування продовольчої безпеки як складової національної безпеки України.

Однак, незважаючи на сформовану нормативну основу для організації оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією в Україні, багато проблем у цій сфері залишилися поза увагою законодавця, а окремі положення є спірними. Найбільше заперечень викликає правове становище оптового ринку сільськогосподарської продукції, окремі юридичні ознаки якого не узгоджуються з вимогами господарського, аграрного та земельного законодавства.

Метою цього дослідження є аналіз спеціальних норм, якими визначено правове становище оптового ринку сільськогосподарської продукції та співвідношення їх із загальними нормами про правовий статус аграрних господарюючих суб'єктів і правовий режим земель сільськогосподарського призначення, які надаються для організації оптового ринку сільськогосподарської продукції.

Переконливим свідченням того, що аграрне право як галузь права продовжує активно розвиватися, є розширення кола суб'єктів аграрних правовідносин завдяки легалізації нового суб'єкта господарювання – оптового ринку сільськогосподарської продукції. Оптовий ринок сільськогосподарської продукції належить до групи суб'єктів сфери обслуговування сільськогосподарського виробництва, оскільки має, насамперед, сприяти сільськогосподарським товаровиробникам у реалізації ними сільськогосподарської продукції. Однак правові засади організації оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні значною мірою нагадують організаційно-правові форми державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

Ще до того, як був прийнятий спеціальний статусний закон про оптові ринки сільськогосподарської продукції, активізувалися наукові дослідження проблем

оптової реалізації сільськогосподарської продукції та сировини рослинного та тваринного походження. Варто окремо виділити дисертаційну працю О.М. Батигіної «Організаційно-правові питання оптового ринку сільськогосподарської продукції в Україні», успішно захищену нею 2007 р. Авторка розглядала поняття оптового ринку сільськогосподарської продукції як сукупності суспільних відносин, які регулюються нормами права (аграрного, цивільного та ін.), що забезпечують перехід сільськогосподарської продукції від одного учасника ринку до іншого, а також створюють правові передумови для набуття у власність та передачі її в установлених організаційних структурах такого ринку за ціною, яка формується під впливом попиту і пропозиції [1, с. 5].

Одним із перших нормативно-правових актів, яким було визначено загальні засади оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією в Україні, був Указ Президента України від 6 червня 2000 р. «Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку» [2]. Ним передбачалося, зокрема, вжиття організаційних заходів щодо створення мережі підприємств, що здійснюватимуть оптову торгівлю сільськогосподарською продукцією (оптові продовольчі ринки, постійно діючі ярмарки-виставки, аукціони живої худоби). З цього припису зрозуміло, що оптовий ринок розглядається як підприємство оптової торгівлі. Однак самого поняття та юридичних ознак оптового продовольчого ринку цим указом визначено не було.

За результатами роботи міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток гуртових ринків сільськогосподарської продукції в Україні», проведеної у вересні 2006 р., у Львові на базі регіонального аграрно-маркетингового центру оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією «Шувар», було визначено, що ключовим елементом формування організованих ринків сільськогосподарської продукції, як цілісної системи взаємовідносин просування товару від аграрного товаровиробника до кінцевого споживача, має стати мережа оптових ринків сільськогосподарської продукції з регіональними аграрно-маркетинговими центрами. Це дасть змогу збувати й отримувати відповідно якісну продукцію за справедливими цінами, забезпечити кращі умови її реалізації та купівлі без послуг численних посередників, сприятиме розвитку міжрегіональної та міждержавної торгівлі.

Позитивний досвід діяльності ринку «Шувар», який був заснований у 1991 р. як магазин роздрібною торгівлі у м. Львові, у 2002 р. реорганізований у Регіональний Аграрний Центр, а в 2009 р. створено ТзОВ ОРСП «Шувар» є прикладом формування ефективного прозорого механізму оптового і дрібнооптового продажу сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки товаровиробниками усіх форм власності, надання комплексних послуг та створення найсприятливіших умов для продавців і покупців такої продукції, запровадження передового досвіду європейських технологій і стандартів організації гуртової торгівлі, справляння позитивного впливу на якість продукції, рівень її кінцевої ціни та задоволення потреб споживачів.

Окремим вектором аграрної політики нашої держави є стимулювання організації оптових продовольчих ринків, що впроваджується на основі положень Державної цільової програми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 2009 р. [3]. Для цього було передбачено надання державної підтримки оптовим ринкам разом зі створенням сприятливих умов для залучення інвестицій, зокрема, шляхом спрощення процедури виділення земельних ділянок під будівництво приміщень для оптових ринків.

Ще одним важливим кроком у вдосконаленні правового регулювання відносин оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією в Україні став спеціальний

Закон «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» від 25 червня 2009 р. [4], яким було визначено, що оптовим ринком сільськогосподарської продукції є юридична особа, предметом діяльності якої є надання послуг, що забезпечують здійснення оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією, і якій на конкурсній основі Міністерством аграрної політики і продовольства України надано статус оптового ринку сільськогосподарської продукції.

Юридична особа, яка не набула статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції, не має права використовувати у своєму найменуванні термін «оптовий ринок сільськогосподарської продукції» та інші похідні терміни. Тим самим законодавець визначив такі юридичні ознаки оптового ринку сільськогосподарської продукції: 1) необхідність державної реєстрації як юридичної особи; 2) предмет діяльності – надання комплексу послуг у сфері оптової торгівлі сільськогосподарської продукції; 3) на конкурсній основі за встановленою процедурою отримання статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції.

Законодавче визначення поняття оптового ринку сільськогосподарської продукції не можна вважати вдалим, оскільки у ньому не відображено усіх основних юридичних ознак цього суб'єкта. Насамперед, не визначено організаційно-правової форми юридичної особи, в якій створено оптовий ринок сільськогосподарської продукції.

Оптові ринки вже давно успішно функціонують і добре зарекомендували себе у країнах Західної Європи, США, Японії. До завдань оптового ринку сільськогосподарської продукції входить надання підприємствам торгівлі та сільськогосподарським товаровиробникам торговельного місця, створення умов для первинної переробки та передпродажної підготовки продукції, забезпечення ринковою інформацією, транспортне обслуговування та паркування.

Порівнюючи різні організації, які забезпечують здійснення оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією, Б.В. Губський зазначає, що предметом діяльності агроторгових домів і аграрних бірж є проведення оптових торгових операцій з транспортабельними товарами тривалого зберігання, а для інших товарних груп потрібна інфраструктура оптових ринків [5, с. 58].

Законом України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» віддається перевага у створенні кооперативних оптових ринків сільськогосподарської продукції, що створюються сільськогосподарськими товаровиробниками для продажу власновиробленої сільськогосподарської продукції. Очевидно, що йдеться про обслуговуючий збутовий сільськогосподарський кооператив. Подібні норми щодо підтримки діяльності оптових сільськогосподарських ринків як кооперативних підприємств, що продовжують технологічний ланцюг виробництва і збуту сільськогосподарської продукції, були передбачені Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 р. [6]. Також оптові ринки сільськогосподарської продукції можуть створюватися у формі підприємницького товариства, що надає маркетингові, транспортні, рекламні, інформаційні та інші послуги на договірних засадах і постійній основі, тобто предмет його діяльності є досить різноманітним.

Закордонна практика засвідчує, що в «організаційно-правовому плані оптові ринки сільськогосподарської продукції можуть бути: акціонерними товариствами з провідною роллю держави, акціонерними товариствами з провідною роллю приватних підприємств, кооперативами, приватними ринками однієї чи двох компаній» [5, с. 59].

Оптові продовольчі ринки відіграють важливу роль у ціноутворенні, оскільки середні ціни на групи продовольчих товарів і сільськогосподарську продукцію

враховуються і поза межами оптового ринку сільськогосподарської продукції, зокрема в разі встановлення ринкової ціни на аграрних біржах. Сформована мережа оптових ринків сільськогосподарської продукції у всіх областях України сприяє вирівнюванню цін між регіонами.

Для реалізації положень спеціального закону «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» і Державної цільової програми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції були внесені зміни до ст. 22 Земельного кодексу України, відповідно до яких землі сільськогосподарського призначення, зокрема несільськогосподарські угіддя, передаються у власність і надаються у користування оптовим ринкам сільськогосподарської продукції для розміщення власної інфраструктури.

На нашу думку, це положення суперечить ст. 23 Земельного кодексу України, тобто принципу пріоритетності земель сільськогосподарського призначення, адже функціонально оптові ринки сільськогосподарської продукції не використовують надані їм земельні ділянки як основний засіб сільськогосподарського виробництва, оскільки не є сільськогосподарськими товаровиробниками. Вони використовують землі сільськогосподарського призначення лише як просторово-операційний базис, тобто територіальну основу своєї діяльності. Навіть у переліку несільськогосподарських угідь, передбаченому в п. б ч. 2 ст. 22 Земельного кодексу України, землі під інфраструктурою оптових ринків сільськогосподарської продукції виглядають недоречно, оскільки виконують основну, а не як інші перелічені землі, допоміжну функцію.

При цьому земельні ділянки державної чи комунальної власності або права на них, які за загальним правилом ст. 134 Земельного Кодексу України підлягають продажу на конкурентних засадах (земельних торгах), для розміщення інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції набуваються у спрощеному порядку. У випадку вилучення земельних ділянок для будівництва інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції ці підприємства звільняються від відшкодування втрат сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва відповідно до ст. 208 Земельного Кодексу України.

Законом України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» визначено поняття території оптового ринку сільськогосподарської продукції як спеціально відведеного та облаштованого місця для надання послуг оптовим ринком сільськогосподарської продукції. Таке визначення не є вдалим. У земельному законодавстві поняття території вживається у разі регулювання містобудівної діяльності, а об'єктом правового режиму земель сільськогосподарського призначення є земельні ділянки, у цьому випадку – земельні ділянки, надані для розміщення інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції. Що зайвий раз підтверджує помилку законодавця при віднесенні земельних ділянок оптових ринків сільськогосподарської продукції до категорії земель сільськогосподарського призначення.

Для максимального сприяння в облаштуванні та функціонуванні оптових ринків сільськогосподарської продукції спеціальним законом передбачена можливість надання пільг або спеціального режиму оподаткування діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції. Органи місцевого самоврядування у межах своїх повноважень можуть надавати їм пільги зі сплати місцевих податків і зборів. Однак Податковий кодекс України не відносить оптові ринки сільськогосподарської продукції до суб'єктів зі спрощеним режимом оподаткування.

Постановою КМУ від 29 вересня 2010 р. був затверджений Порядок використання коштів Стабілізаційного фонду для надання фінансової підтримки для створення оптових ринків сільськогосподарської продукції [7]. Бюджетні кошти виділяються на

безповоротній основі для компенсації витрат на будівництво об'єктів інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, комунікацій, викупу земельних ділянок, впровадження системи інформаційного забезпечення тощо.

Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р. визначено поняття аграрного ринку як сукупності правовідносин, пов'язаних з укладенням та виконанням цивільно-правових договорів щодо сільськогосподарської продукції, в тому числі організованого аграрного ринку, предметом якого є сільськогосподарська продукція за стандартизованими умовами та реквізитами біржових договорів (контрактів) і правилами Аграрної біржі. Зрозуміло, що аграрний ринок і оптовий ринок сільськогосподарської продукції не співвідносяться як ціле і частина, а є, відповідно, сферою дії і суб'єктом аграрного права.

Визначення оптового ринку сільськогосподарської продукції як правовідносин на дисертаційному рівні обґрунтувала О.М. Батигіна. Згодом, після прийняття Закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» від 25 червня 2009 р. вона переглянула свою позицію відповідно до положень цього закону. О.М. Батигіна зазначила, що один з основних напрямів діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції (сприяння вітчизняним сільськогосподарським виробникам в одержанні прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції) має декларативний характер, оскільки законом не визначено, як реалізуватиметься таке сприяння [9, с. 60]. За рахунок коштів державного бюджету передбачено цілкове або часткове відшкодування витрат на зберігання та складування сільськогосподарської продукції в межах інфраструктури оптових ринків такої продукції впродовж періоду становлення оптового ринку сільськогосподарської продукції.

Грунтуючись на спеціальних законодавчих нормах і положеннях аграрно-правової доктрини, можна сформулювати визначення оптового ринку сільськогосподарської продукції як юридичної особи, що створюється в організаційно-правовій формі господарського товариства чи обслуговуючого сільськогосподарського кооперативу на земельних ділянках сільськогосподарського призначення, яка на постійній основі забезпечує здійснення оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією обмеженого терміну зберігання і на договірних засадах надає різноманітні маркетингові, транспортні, рекламні, інформаційні та інші послуги.

Правове регулювання організації та функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні має, головню, позитивну динаміку і створює для них режим найбільшого сприяння. Недоліками правового статусу оптових ринків сільськогосподарської продукції є невизначення організаційно-правової форми, в якій утворюються ці суб'єкти і невідповідність правового режиму земель, які надаються для облаштування їх території, принципу пріоритетності земель сільськогосподарського призначення. Для підвищення ефективності правового регулювання відносин у досліджуваній сфері потрібно внести відповідні зміни до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» і до Земельного Кодексу України.

Список використаної літератури

1. *Батигіна О.М.* Організаційно-правові питання оптового ринку сільськогосподарської продукції в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / О.М. Батигіна. – Харків, 2007. – 20 с.
2. Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку : Указ Президента України від 6 червня 2000 р. № 767/2000 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 23. – Ст. 931.

3. Державна цільова програма створення оптових ринків сільськогосподарської продукції : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 червня 2009 р. № 562 // Урядовий кур'єр. – 2009. – 12 червня.
4. Про оптові ринки сільськогосподарської продукції: Закон України від 25 червня 2009 р. // Урядовий кур'єр. – 2009. – 5 серпня.
5. *Губський Б.В.* Аграрний ринок / Б.В. Губський. – К. : Нора-прінт, 1998. – 184 с.
6. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 73. – Ст. 7.
7. Порядок використання коштів Стабілізаційного фонду для надання фінансової підтримки для створення оптових ринків сільськогосподарської продукції : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2010 р. № 893 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 74. – Ст. 2636.
8. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24 червня 2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 30. – Ст. 1987.
9. *Батигіна О.М.* До питання формування оптового ринку сільськогосподарської продукції в Україні / О.М. Батигіна // Сучасні проблеми аграрного і природоресурсного права : міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 30–31 жовтня 2009 р.) : зб. наук. пр. / за заг. ред. В.М. Єрмоленка та ін. – К. : ІРІДУМ, 2009. – С. 58–60. – 336 с.

ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ОПТОВЫХ РЫНКОВ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ

М. Ващишин

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, 79000 Львов, Украина*

В статье исследовано развитие правового регулирования организации и деятельности оптовых рынков сельскохозяйственной продукции в Украине. На основании анализа специальных законодательных норм и положений аграрно-правовой доктрины сформулировано определение оптового рынка сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: оптовый рынок сельскохозяйственной продукции, сельскохозяйственный товаропроизводитель, аграрный рынок.

LEGAL STATUS OF THE WHOLESALE MARKETS OF AGRICULTURAL PRODUCTS

М. Vashchyslyn

*Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska Str. 1, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

The development of legal regulation of organization and activity of agricultural products' wholesale markets in Ukraine is examined in the article. Relying on the analyses of special legislative norms and agrarian and legal doctrine's considerations, the notion of a wholesale market of agricultural products is crystallized.

Key words: wholesale market of agricultural products, producer of agricultural products, agrarian market.

*Стаття: надійшла до редакції 24.12.2012
прийнята до друку 14.01.2013*